

Драненко Г. Ф.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СИЛА Й НАСИЛЛЯ ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено вивченню перекладу як парадигматичного індикатора проблемного кола сучасної філософської думки Франції етичного напрямку. Розглянуто основні теоретичні положення, викладені в монографії Т. Самуайо «Переклад і насильство» (2020), де запропоновано аналіз явища перекладу з погляду його негативної дії. Потенціал негативності перекладу розкривається дослідницею з метою привернути увагу до руйнівних наслідків традитивного насильства в його різних проявах (привласнення Чужого, заміна мови, культурно-просторова детериторіалізація тощо), які, загубившись у загальнопоширеній діалектиці позитивності перекладацького поруху, нерідко зникають із поля зору науковців. Витлумачено науковий ужиток і обґрунтування основних теоретичних понять, якими оперує розвідка: антагонізм та агонізм у перекладі, несхожість і несходження, мовна гостинність, дискурсивна етика, чутливий поворот у філософському осмисленні перекладу та етика не-перекладу. Висвітлено наведені принципи політичної дії перекладу, що ґрунтуються на феноменах нерозв'язуваності конфлікту та постійного прагнення консенсусу, недосконалої справедливості, прийняття авторитарного рішення заради залагодження конфлікту, насильницької дії прозорості, а також на перекладацьких практиках, котрі сприяють різним формам домінування (етнічного, історичного, соціального та ін.). Виокремлено тези французької науковиці, запропоновані для сучасного етико-політичного мислення функціонування (су)спільного. Стаття ґрунтується на оригінальних текстах теоретичних франкомовних праць, які ще не стали предметом широкого наукового інтересу в українській науці. Запропоновано українські відповідники термінологічного корпусу з тематики дослідження. Теоретичні пропозиції, викладені у статті, пропонуються до майбутньої ілюстрації в локальних ситуаціях функціонування насилля в перекладі.

Ключові слова: французькі теорії перекладу, філософія перекладу, етика перекладу, політика перекладу, насильство в перекладі.

Постановка проблеми. В останні десятиліття слід констатувати концентрацію французької наукової думки навколо перекладу як етичного акту, що розвиває концепції перекладацької «вірності» та «етноцентричності» теоретика перекладу Антуана Бермана [8, с. 26]. Його праці остаточно закріпили переконання, що переклад оперує не лише мовними одиницями в естетичному вимірі, а що він є простором вироблення знання в міждисциплінарному ракурсі, «є радше наукою, ніж мистецтвом» [9, с. 17], а отже, має епістемологічне покликання. Міркуючи в берманівському напрямкові, відомий мислитель перекладу Анрі Мешонік зазначає, що дослідження перекладу робить очевидним той факт, що Своє та Чуже слід не протиставляти, а міркувати разом: «Своє витворюється крізь Чуже, й дія Чужого є запорукою виживання та тривалого існування Свого» [19, с. 9]. Поль Рікер своєю чергою обґрунтовує принцип «мовної гостинності» при перекладі [22, с. 42]. Вона являє собою акт медіації, де «до втіхи, відчуті від перебування в мові Іншого, додається втіха приймати в себе [...] слово чужоземця» [22, с. 20]. Разом

із тим «прийняти іншого у своїй мові» виступає не лише етичним актом гостинності: Чуже виконує роль «чужинця», тобто чужорідного тіла, яке виступає чинником трансформації цільової мови/культури. Загалом рефлексії щодо перекладу, представлені у франкомовних працях, постулюють позитивний етичний підхід до перекладу. Переклад сприяє мовно-культурному плюралізму, міжкультурному діалогу та збагаченню мов [14; 17; 20]. Слід відзначити, що французьке тлумачення етики перекладу присутнє також у текстах вітчизняних дослідників [1; 2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Барбара Касен, відома філософиня й нині членкиня Французької академії, дослідницький інтерес якої віддавна спрямований на вивчення політичного функціонування мов, присвятила перекладові низку робіт, з яких слід виділити монографію «Похвала перекладу. Ускладнити універсальне» (2016) та керівництво масштабним виданням «Що робити після Вавилону? Перекладати» (2017), котре є друкованим супроводом першої у світі мистецької виставки, цілковито

присвяченої перекладові (Марсель, 2016–2017 рр.). А назва книги Б. Касен, котра сама є перекладачкою з грецької, трансліює засадничу тезу її філософської думки – покликання перекладу міститься в «ускладнюванні універсального». Універсальне являє собою уніфікацію та чинник домінування, адже «універсальне завжди чісь національне» [12, с. 35]. На її переконання, сила перекладу полягає в тому, що він дозволяє мислити механізми дії різноманітного, а отже, допомагає опиратися «онтологічному націоналізму»: «Як мистецтво вправлятися з відмінностями, переклад є не лише інтелектуальною моделлю, що може слугувати сучасною парадигмою для суспільних наук, тут і тепер він навчає громадянськості» [11, с. 9].

Постановка завдання. Провокаційною у цьому контексті стала праця «Переклад і насильство» (2020) Тіфен Самуайо, котра показує явище перекладу з погляду його *негативної* дії, зокрема як місце дії конфлікту. Простудіювавши значний обсяг дослідницьких текстів із різних гуманітарних дисциплін, де переклад виступає не стільки об'єктом дослідження, як парадигматичним індикатором наукової проблематики для певного вчення, паризька науковиця, письменниця й перекладачка прагне акцентувати «силу дії негативного» (підкреслення наше. – Г.Д.), яка криється в перекладі [24, с. 12]. Якщо переклад як місце ідеологічної інструменталізації та маніпулювання пам'яттю в історичних, соціальних, політичних та інших конфліктах активно вивчається (Див., для прикладу, праці про український контекст: [15; 16]) й теоретизується [4; 5], то тут конфлікт у перекладі в концептуальному плані комплексно розглядається вперше. Отже, мета нашої розвідки – висвітлити нові течії у франкомовних працях, присвячених функціонуванню перекладу як чинника насильницької дії. А об'єктом як онтологічного, так і історичного, соціального та іншого насилля в перекладі розглядатимуться мова, текст, література (культура) й перекладач.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен насилля в перекладі в Т. Самуайо міркується у трьох напрямках – *теоретичному* (як обґрунтування повороту в загальноприйнятій діалектиці позитивності перекладу), *політичному* (як осмислення нерозв'язуваності конфлікту й постійного прагнення консенсусу, неможливості скасування відмінностей) та *практичному* (як міркування над проблемою вічної недосконалості через не досяжність абсолютної тотожності між вихідним і цільовим текстом). Водночас авторка праці неодноразово зазначає, що негативне бачення пере-

кладу через наголошення присутності в ньому «традуктивного насильства» [24, с. 35] в жодному разі не заміщає визнання його позитивних сторін. Ці дві антиномічні позиції мисляться дослідницею сукупно в умовах невідворотного існування в перекладі конфліктної ситуації, на яку пропонується зважати. Застосувавши неологізм Ж. Деріда “hostipitalité”, можна сказати, що переклад вивчається дослідницею як утілення неприязної гостинності [13, с. 45]. Адже, як і у філософській думці Б. Касен, на перший план наукового пошуку «Перекладу й насильства» виносяться проблеми домінування одних мов над іншими, а отже, ситуація вразливості певних мов і культур. Інший чинник негативної дії перекладу вивчається через появу різних форм автоматизованого перекладу та стрімкий поступ у його вдосконаленні. Подібні невтішні наслідки випливають також із всевітнього панування перекладу на/з *globish* (*global english*). Вже сьогодні можна констатувати вплив цієї штучної, за виразом Б. Касен, пласкої та бездушної мови на семантичні, синтаксичні та інші структури національних мов. І, нарешті, насильство перекладу мислиться як таке, що виникає у висліді прагнення до смислової та аукторіальної прозорості тексту, через наявність мовної полісемії як чинника конфлікту значень, а також через невідворотне матеріальне знищення оригінала, його заміщення іншим текстом. Критичне ставлення до позитивної філософської думки про переклад обґрунтовується дослідницею тим, що ці теорії оминають факт нерівності мов у політичному й економічному вимірі, завуальовують факт нерозв'язності конфліктної ситуації у перекладі, уникають розгляду проблеми перекладу як заміщення необхідності вивчення іноземних мов.

Серед суперечностей, що виступають передумовою виникнення та тривання конфлікту у перекладі, авторкою поперед обґрунтовуються дві основні – це протистояння мов (“la guerre des langues” [24, с. 40]) та внутрішні антагонізми, властиві перекладові як акту мовно-культурної заміни, котрі призводять до конкретних операцій руйнування. Спершу зазначається, що традуктивне насильство виникає в ситуації, коли переклад сприяє асиміляції не лише вихідної культури цільовою (зокрема, як інструмент різних типів колонізації), а і знищенню локальних варіантів однієї національної мови. Серед форм насилля в перекладі виділяється також перекладання ідеологічного або релігійного продукту колонізатора мовою колонізованого, у висліді якого національна мова насильно адаптується до мовної

культури колонізатора. Інший вияв насильницької дії перекладу у протистоянні національне/колоніальне стосується постколоніальної доби. Авторка наводить такий аргумент: національні мистці/інтелектуали, які були народжені в колонії, сформувалися, створивши певний культурний/інтелектуальний продукт мовою колонізатора, повертаючись до рідної мови, вдаються до мови самоперекладу. Зрозуміло, що існує ризик її поступового утвердження як інваріанту національної мови. Оскільки після деколонізації колоніальна мова повністю не зникає, ситуація з мовним насиллям при перекладі не налагоджується. Ця мова відіграє роль мови гнобителя, відтак з нею ведеться боротьба за допомогою перекладу. Отже, переклад пропонується розглядати не лише як інструмент пошуку згоди та порозуміння, а також як інструмент тиску та зброю, нехай і репарації.

Щодо обґрунтування існування внутрішніх антагонізмів у перекладі, то тут дослідниця залучає антиномію «хороший/поганий переклад». Проте для неї проблема якості перекладу стосується не фахової компетентності перекладача, а його етичних перекладацьких стратегій. Головним диспозитивом традуктивного насильства виступає «прозорість перекладу», коли хороший переклад читається як оригінал. Під прозорістю розуміється як стирання мовно-культурних слідів відправного тексту в цільовому тексті, так і операція додавання (роз'яснення), зумовлена прагненням забезпечити сприймачеві краще розуміння, виробляючи текст насильно очищений від складностей. За таких умов «хороший», себто прозорий переклад, тлумачиться дослідницею як такий, що втрачає статус перекладу, оскільки уподібнюється оригіналові, а отже конфлікт між текстом та його іншомовним двійником у ньому приховується – антитетичне стає ідентичним. Відтак робиться висновок, що у загальноприйнятій формулі непомітного перекладу відбивається видалення не лише чужоземного, як це відбувається в етноцентричному перекладі, а і стертя самого поруху перекладацької дії як медіальної практики.

Проаналізувавши *антагонізм*, закладений у феномені перекладу, дослідниця протиставляє його поняттю *агонізму*. Це термін, запозичений у фахівчині з політичної філософії Ш. Муф, котрий вживається для позначення у перекладі присутності не лише сили дії етичного, а й політичного, себто відносин панування й домінування. Наведемо її обґрунтування. Переклад невід'ємно пов'язаний з руйнуванням вихідного тексту, зокрема художнього, адже перекладання

шматує оригінал, зазіхає на його цілісність. Авторка застосовує тут поняття “прийдешньої чернетки”, описуючи ситуацію, коли пошкоджений у результаті аналітичного опрацювання перекладачем текст оригіналу повертається до чорнового стану. Процеси вивертання, розбирання, розкладання, перетравлення стосуються передусім форми тексту, що не підлягає перенесенню до цільового тексту в первозданному вигляді. Позитивна культурологічна етика вбачає у цьому процесі конче необхідний насильницький акт, який згодом винагороджується результатом: руйнування є невідворотним, хоч перекладач повинен максимально зменшити його наслідки. Оскільки перекладацька дія намагається подолати смерть оригіналу, агонізм – це форма «приборкання антагонізму», що позначає «присутність негативного, яке неможливо викоринити» [24, с. 52]. Т. Самуайо дає агонічному перекладові таке визначення (підкреслення наше. – Г.Д.): «Про агонічний переклад можна говорити тоді, коли переклад, у котрому діють сили конфлікту, які є йому внутрішньо властивими, функціонуючи між мовами, між думкою та літерою, між оригіналом і перекладами, між різними перекладацькими варіантами, котрі виникають і з яких потрібно обирати, мусить зайняти в цьому конфлікті чітку позицію та прийняти рішення. Отже, агонічний переклад дозволяє мислити переклад не в етичному ракурсі, а в політичному, а його кшталтом виступають не перемовини сторін, а їх суперництво, яке триває. Конфлікт нікуди не зникає, він загострюється, не підлягає усуненню. Перекладач змушений *авторитарно прийняти рішення*, протиставивши свою позицію іншим» [24, с. 52–53]. Агонічність перекладу міститься також у тому, що здійснення вибору та прийняття рішення перекладачем (на рівнях мікротексту та макротексту) призводить до втрат, з якими перекладачеві слід змиритися. А неможливість досягти повної еквівалентності в перекладі зумовлена тим, що «переклад виробляє подібність, в якій живе відмінне» [24, с. 57]. Концепція агонічного перекладу дозволяє мислити власне такий тип подібного.

Щодо функціонування відмінного у перекладі, то у статті «Політика й переклад: осмислення філософської думки Ліотара, Дерріда, Саїда» Етьєн Балібар, інший дослідник взаємодії насильства й перекладу, аналізує відносини між *différence* (несхожість) та *différend* (несходження як лінія поділу, як неможливість зблизитися). Для розв'язання проблеми несходження переконань філософ пропонує розглядати протистояння як

діалектичну суперечність, спиратися на спільне, яке існує у відмінному. Це приклад спільного протистояння колонізатора й колонізованого імперському (дисидентські кола у країні колонізатора), де відкидання колоніалізму часткою суспільства колонізатора проявляє зовнішній відносно колонізованого опір та виносить протистояння за межі однієї сторони. Поняття межі є одним із ключових у думці авторки «Перекладу й насильства». Недарма вона поміщає на обкладинку свого есею мистецьке полотно, яке являє собою синьо-червоний напис “Vor-der”, розділений навпіл білою лінією. В одному з інтерв’ю Франс-Кюльтюр авторка пояснює такий іконографічний вибір наявністю полісемічності, адже вона зчитує в англійському слові “border” (межа, кордон, лінія поділу) французьке дієслово, яке означає «підгортати» (ковдру), «огортати», «підклубатися». Таким чином, обрана ілюстрація передає суперечність співіснування у перекладі позитивної та негативної дії та водночас діалектику несхожості й несходження.

Переклад вивчається Т. Самуайо як простір, де активно проявляються різні форми домінування (гендерні, релігійні, етнічні та ін.), засновані на утиску відмінного. Разом із тим, ці «тематичні» дискримінації дозволяють їй розробити самобутню епістемологію перекладу як місця виникнення конфлікту та прагнення його вирішення. Наприклад, гендерний підхід заснований в неї на тлумаченні жіночої сутності перекладу, оскільки переклад, по-перше, позначений другорядністю відносно оригіналу; по-друге, містить одночасно зміну суб’єкта та зміну місця; по-третє, вписує відмінне в тотожне [24, с. 167]. Дослідниця пропонує тут кілька конфліктних моделей, основна з яких – твір/переклад. Оригінал розглядається як зачаття (Творення чоловіком, насолода), а переклад – як народження (Витворення жінкою, робота). Статева алегорія дискурсу творчості постулюється формулою: батько – автор-творець, тоді як жінка – технічний виконавець, який має “виштовхнути” твір у життя. В такому баченні переклад дозволяє також осмислити категорію спорідненості, де схожість не є основною ознакою, ба більше, переклад – це спорідненість без схожості. Тут важить не подібність (син/батько), а акт продовження роду (переклад як продовження життя твору). Адже насправді в перекладі працює принцип детериторіалізації (концепт Ж. Дельоза та Ф. Гватарі): перекладати означає не дублювати, а здійснювати переміщення шляхом трансформації локального. Такий висновок демонструє, що нерівність у двох ізотопіях гендерної метафори є нав’язуваною. Опрацювання ідеї

несправедливої вторинності перекладу відносно твору доповнюється в роботі розглядом прикладів дискримінаційних практик щодо перекладу, виконаного жінкою.

Сполучення насильства й перекладу розглядається також на матеріалі свідчень про історичні конфлікти – війни, геноциди, табірно-карцеральні досвіди тощо. Насильство перекладу пов’язується тут з проблемою невимовності у свідченнях про травматичне пережите. Авторка відзначає та витлумачує тут схожість між *невимовним* і *неперекладним*. Точкою збігу цих двох недокоханих дій виступає ітеративність як повтор у варіаціях, постійне розпочинання, неподолана присутність недосконалості. Цей повтор є болісним, непевним, вразливим у двох типах висловлювання.

Насильство в перекладі мислиться також крізь традиційне перекладознавче поняття “адекватний переклад”, себто як відповідність перекладу оригіналові, як справедливість прийнятих перекладачем рішень. Дослідниця міркує адекватність за допомогою концептів “точне, справедливе відтворення” (*justesse*) і «встановлення правової рівності, відповідальності» (*justice*). «Відповідати оригіналові» означає для неї «відповідати перед оригіналом». Оскільки якісну адекватність можна встановити лише через звернення до оригіналу, то тут задіяними виявляються поняття морально-правового поля – хиба, порушення, помилка тощо. Дослідниця підкреслює, що досягнення відповідності, водночас якісної та кількісної, не може обійтись без примусової дії, адже в цьому випадку може застосовуватися інша насильницька дія – вирівнювання. Окрім того, приведення до відповідності демонструє гегемонію однієї мови над іншою: при порушенні кількісної адекватності (переклад відрізняється розміром від оригіналу) засвідчується нерівність мов. Так само, встановлення рівності не може відбуватися без урівняння нерівності правового статусу *первинність/вторинність* між автором і перекладачем, між вихідним і цільовим текстом.

На переконання Т. Самуайо, встановлення справедливості в перекладі відбувається у трьох вимірах – часовому, інтерпретаційному та правовому. Й воно повсякчас супроводжується конфліктною ситуацією. Часова відповідність досягається за допомогою ретрансляцій, котрі актуалізують текст у певній добі, та спричиняє традиційний конфлікт між Старими та Новими”. Інтерпретаційна відповідність стосується “(не)правильного” розуміння оригіналу перекладачем і містить конфлікт інтерпретацій. І нарешті, правова відповідність

вдається до урівнювання в правах, вислідом якого є стертя слідів трансферу, штучність цільового тексту (цільової мови), а також напруга, що виникає між гостелюбним і неприязним. Водночас недосконала справедливість виступає самою умовою існування перекладу.

Осмилення концепту адекватності кризь призму акту встановлення справедливості дозволило науковиці обґрунтувати значущість у цьому контексті поняття, що позначає політичну силу перекладу – “la politique du traduire” [24, с. 118]. «Прийняти факт існування частки несправедливого в перекладі вимагає винайдення такої етики, котра б могла виявляти несправедливе, визнавати його як таке, а не етику, котра прагне справедливості, але не досягає її» [24, с. 126]. Своїм висновком вона наголошує, що в перекладі завжди лишається частка несправедливого й конфліктного, що гостинність завжди є забарвленою антагонізмом; що Інший – це чужий; що приймати в себе Іншого є насильницьким втручанням у власні комфортні умови; що відносини з Іншим підлягають постійному коригуванню.

Оскільки переклад є операцією, де застосовується сила, а насилля виступає самим принципом перекладання (заволодіння Чужим, засвоєння Чужого всередині Свого), то Т. Самуайо пропонує вдосконалити культурологічний підхід до перекладу у трьох зрізах, які можна сформулювати як мовно-діалогічний, дискурсивний та власне культурологічний. Берманівська етика перекладу мислить перекладацький акт як чинник порозуміння у *спільно-існувати*, як місце розвитку мовно-культурної множинності, діалогу мов і культур. В *мовно-діалогічному* плані дослідниця застерігає, що при етичному перекладі в цільовому тексті може відбиватися прагнення діалогу, якого у відправному тексті попередньо не існувало, що являє собою насильне втручання та скасовує схему етичного підходу. Окрім того, насильне окреслення чужості її виокремлює та відокремлює, відтак вона ізолюється в собі замість гармонійного входження в гостинне Інше. Інший ризик прояву гостинності в перекладі – це відсутність рівноваги при збагаченні мов при перекладі, оскільки мови мають у міжнародному просторі нерівноправне функціонування, що спричинено історичними, економічними й соціальними факторами. Вона закликає враховувати, що берманівські принципи етноцентричного (одомашненого) та етичного (очуженого) перекладу застосовуються залежно од геополітичної ситуації вихідної та цільової культур. Пропонується також зважати

на матеріальне нерівноправ'я при оплаті праці перекладачів у різних країнах, що безперечно також є виявом дискримінації мов при перекладі.

Дискурсивний напрям заснований в неї на визначенні окремішності функціонування суб'єкта у перекладі. Переклад є простором діалогу, в якому суб'єкт витворюється як суб'єкт, а переклад ґрунтується на суб'єктивації дискурсу, на існуванні суб'єкту-в-мовленні. Оскільки «суб'єкт, що перекладає» (*sujet traduisant*) має справу не зі словами, а з дискурсом, комунікаційна схема «від відправника до отримувача» не працює. У перекладі відбувається комунікація між двома суб'єктами, які прагнуть бути почутими. Якщо процес перекладання розглядається всередині мовлення, а не мови, дослідниця пропонує застосовувати не культурологічну етику, котра применшує участь суб'єкта, а надає перевагу відмінностям між культурою-відправником і культурою-сприймачем, а «дискурсивну етику», позаяк дискурс виступає дієвим диспозитивом панування однієї культури над іншою.

Щодо *культурологічного* напрямку, то Т. Самуайо вказує на його недоліки у плані визначення самого поняття «культура». Вона пропонує «мислити культуру як артикуляцію мовлення з політичним та їхніми висловлюваннями» [24, с. 155]. Позаяк етичний порух перекладу «підвести Іншого до себе» (об'єднати навколо себе, універсалізувати) криє в собі моральну перевагу того, хто перекладає, адже він виявляє людяність і лояльність до Іншого. А будь-який універсалізм є імперіалістичним, а отже насильницьким. Інша крайність перекладу призводить до партикуляризму, культурної самоізоляції. У висліді виникає потреба в такій етиці, що при виробленні спільного спирається на особове, властиве окремому. Відтак Т. Самуайо пропонує розробляти «етику особливостей» [24, с. 156]. На переконання авторки «Перекладу і насильства», етичне вчення не повинно містити тоталітарні приписи, а описати як в етичному перекладі функціонує афективне – чутливість до Іншого як дія чуття та чуттів (відчуванням тілом). Тут убачаємо вплив стилю мислення Ролана Барта, інтелектуального наставника Т. Самуайо, котра, до слова, є авторкою глобального життєпису філософа [23]. Пропонуючи прочитання тексту в режимі втіхи й насолоди, Р. Барт теоретизує творення й рецепцію тексту, звільнені від соціального та інституційного тиску.

І справді, тілесність і чутливість перекладу нерідко витлумачуються в метафікційних творах сучасних перекладачів, що містять авторські «філософії» перекладу. Так, Андре Марковіц

зізнається, що «перекладає кінчиками пальців, тобто тілом» [18, с. 347]. *Почути* текст та спільно існувати в ньому з Іншим, ділити (*partager*) його з Іншим, саме так цей консекрований перекладач російської класики французькою мовою бачить сутність свого фаху. «Перекладання тілом» є також засадничим у філософській думці Паскаля Кіньяра, перекладача «Касандри» Лікофрона. В коментарі до свого перекладу він наголошує: «Відчуваєш утіху від перекладу з тої миті, коли хочеться підкоритися тілом і душею текстові, що височить над тобою» [21, с. 166]. А зв'язок насилля й перекладу висловлюється письменником у розробленій ним, якщо застосувати термін П'єра Байяра, «художній теорії» перекладу [7]. Переклад для П. Кіньяра – це передовсім передача потужності голосу, лікофронівське *Lexô*, «Я скажу». Перекладач мусить *повторити силу* голосу оригіналу, що лунає з минулого, вчувши й видавши його нутром. В цьому власне й міститься етична складова перекладу. «Будь-який текст є жертвним тілом Касандри, розділеним, порубаним сокирою. Кожен автор є рукою Клітемнестри, котра підноситься над своєю жертвою, завдає удару, розрубає або розриває, розчленовує. Як передати запаморочення від принесення в жертву? Іншим запамороченням. Поряд із видаленням з контексту, яке є вислідом самого поруху письма, інше запаморочення є етимологічним очманінням слів, котрі повертаються до своїх первородних закликів, тобто до власних первісних відчаїв, до своїх немовних народжень», зазначає письменник [21, с. 216–217].

У загальних висновках Т. Самуайо пропонує концепт «чутливого повороту у філософському осмисленні перекладу» (*le tournant sensible*), назву якого виводить з омонімічного вжитку слова *sens* (сенса-значення-чуття). Французьке слово *sensible* означає також «відчутний». Грунтуючись на тезах фахівчині з політичної філософії Евелін Гросман («Похвала надчутливості», 2017), авторка стверджує, що чутливість утрачає в перекладі статус другорядності, слабкості відносно раціонального мислення, адже демонструє свою «здатність схопити силу, вміння надихатися нею та підсилювати прагнення діяти» [24, с. 182]. Водночас дослідниця зауважує, що кожен із запропонованих нею підходів має свої рамки функціонування та інтерпретаційні поля, де вони не працюють. А формулюються вони задля того, щоб висвітлити ті апо-

рії, що заважають перекладові якісно творити те спільно-існувати, якого прагнуть і не досягають раніше розроблені культурологічні теорії з етики перекладу.

У результаті критичної рефлексії над проблемою насильства в перекладі авторка виокремлює низку питань, які пропонує брати до уваги при етико-політичному мисленні (су)спільного (*communauté*). Наведемо їх синтезований перелік. 1) *Двостороннє зажди множинне*, позаяк у перекладі не існує двосторонньої дії, це співдія множинного. 2) *Медіація не завжди позитивна*, адже функції перекладача як «зацікавленого посередника» (*le truchement*, драгоман, тобто посередник між колонізатором і колонізованим) виходять за межі передачі повідомлення, перекладач може привласнювати текст (це, наприклад, підміна автора в одомашненому перекладі). 3) *Спільне є поєднанням відмінного, а не тотожного* (ідентичності), оскільки переклад як «немов-рідна мова» утілює концепт не-тотожності самому собі. 4) *Перформативність суспільного проявляється в одиничному*, тому що кожен традуктивний акт є носієм заангажованого спільного. 5) *Множинне в одиничному поєднується, але не примиряється*, бо перекладений текст, що промовляє багатьма мовами, являє собою вираз «ми», в якому примирення неможливе [24, с. 157–160]. У висліді авторка пропонує міркувати цю ситуацію в межах «етики не-перекладу, котру пропонують вчені, які констатують зокрема існування явища придушення вернакулярних мов мовами міжетнічного спілкування та феноменів мовного компромісу й підпорядкування імперським правилам гри» [24, с. 164].

Висновки і пропозиції. В епістемологічному сенсі дослідження Т. Самуайо демонструє, що вивчення традуктивного насильства є перспективним напрямом дослідження, зокрема в локальних контекстах. Перспективною проблематикою для українського контексту вважаємо рефлексії про «негативне» функціонування перекладу в багатьох напрямках: це домінування одних мов над іншими, мовна вразливість, недосконалість диспозитивів «спільно-існувати», вплив автоматизованого перекладу на національні мовленнєві та мисленнєві практики, приховані ризики медіативних практик, переклад як чинник етнічних, гендерних, соціальних та інших дискримінацій.

Список літератури:

1. Будько М. Спільність із «чужим» через розуміння: дескрипції феномену гостинності у філософській герменевтиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філософія. 2014. Вип. 15. С. 104–108.

2. Драненко Г., Сатиго І. Література та переклад: від поезики до етики. Чернівці: Місто, 2016. 184 с.
3. Чернишова Ю. Переклад як зустріч з іншим: філософія гостинності у працях Доменіко Єрволіно. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. (43)2. С. 324–331.
4. Apter E. *The Translation Zone: A New Comparative Literature*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006. 298 p.
5. Baker M. *Translation and Conflict: Mediating Competing Narratives*. London and New York: Routledge, 2006. 226 p.
6. Balibar E. *Politique et traduction: réflexions à partir de Lyotard, Derrida, Said*. *Asylon(s)*. 2010. № 7. URL: <http://www.reseau-terra.eu/article932.html> (дата звернення 27.01.2021).
7. Bayard P. *L'Énigme Tolstoïevski*. Paris: Éditions de Minuit, 2017. 160 p.
8. Berman A. *La Traduction et la lettre ou l'Auberge du lointain*. Paris: Éditions du Seuil, 1999. 144 p.
9. Berman A. *L'Épreuve de l'étranger*. Paris: Flammarion, 1984. 332 p.
10. Biziou M., Chevallier G. Introduction. *L'élaboration réciproque de la philosophie et de la traduction*. *Noesis*. 2013. № 21. URL: <http://journals.openedition.org/noesis/1843> (дата звернення 27.01.2021).
11. Cassin B. Présentation. *Après Babel, traduire* / B. Cassin (dir.). Arles/Marseille: Actes Sud/Mucem, 2017. P. 9–12.
12. Cassin B. *Éloge de la traduction. Compliciter l'universel*. Paris: Fayard, 2016. 246 p.
13. Derrida J. De l'hospitalité. Anne Dufourmantelle invite Jacques Derrida à répondre, Paris: Calmann-Lévy, 1997. 144 p.
14. Derrida J. Qu'est-ce qu'une traduction "relevante"? Paris: L'Herne, 2005. 80 p.
15. Dranenko G. Les implications poétiques et politiques des retraductions des œuvres de Gustave Flaubert en URSS. *Revue Flaubert*. 2018. № 17. URL: <https://flaubert.univ-rouen.fr/revue/article.php?id=274> (дата звернення 27.01.2021).
16. Dranenko G. Traduction/trahison: manipulation du texte, manipulation d'une mémoire. Le cas du "Jardin de Gethsémani" d'Ivan Bagrianyi. *Qualifier des lieux de détention et de massacre (4). Dispositifs de médiations mémorielles* / B. Fleury, J. Walter (dirs). Nancy: Presses universitaires de Nancy, 2011. P. 271–318.
17. Guidère M. *Traduction et communication multilingue*. Bruxelles: De Boeck, 2008. 137 p.
18. Markowicz A. *Partages*. Paris: Inculce, 2015. 440 p.
19. Meschonnic H. *Éthique et politique du traduire*. Lagrasse: Verdier, 2007. 192 p.
20. Ost F. *Traduire. Défense et illustration du multilinguisme*. Paris: Fayard, 2009. 421 p.
21. Quignard P. *Lycophon et Zétès*. Paris: NRF, Gallimard, 2010. 336 p.
22. Ricoeur P. *Sur la traduction*. Paris: Bayard, 2004. 68 p.
23. Samoyault T. *Roland Barthes*. Paris: Éditions du Seuil, 2015. 784 p.
24. Samoyault T. *Traduction et violence*. Paris: Éditions du Seuil, 2020. 204 p.

Dranenko G. F. THE POWER AND VIOLENCE OF TRANSLATION

This article is a study of translation as a paradigmatic clue of the problematics that is presently debated within French contemporary thought, especially in its ethical current. The main theses Tiphaine Samoyault introduces in "Translation and Violence" (2020). The author, as the title of her work suggests, tries to demonstrate the active negativity part which is present in any translation. Thus she breaks away from most of the dominant discourses which are idyllic since they see in translation a gesture of hospitality, a way of meeting and exchanging with the other. Indeed according to her, there exists a negative part which is inherent to translation, since it means the appropriation of a foreign text, the suppression of its language and the deterritorialization, not only geographical, but also cultural and historical of the other. One must admit that this negativity has seldom been researched thoroughly in the scientific works on translation. The aim of this article will thus be to create a network of, and explain the main notions which Samoyault is leaning on to develop her thesis: antagonism and agonism in translation, différence and différend, linguistic hospitality, discursive ethics, the sensible turn in translation thought, and the ethics of non-translation. One will thus be lead to underline the political dimension which Samoyault's stands implies, intentionally. For in translation the solution of the clashes (of course in language, but also in the various, heterogenic views) remains as a goal that will always be out of reach and is always going away. There follows that a continuous and frantic quest of a consensus which would satisfy both sides is pure fancy. The aim of the article is to draw a map and set in perspective the theses Samoyault contends, as well as constituting a reading guide for a complex and demanding book as a concept. Its ambition is also to retain a pre-prandial value, thus inviting its readers to immerse themselves into the source text.

Key words: French Translation Studies, Philosophy of Translation, Ethics of Translation, Politics of Translation, Violence of translation.